

Теорія зовнішнього ефекту, як засіб моделювання екологічних проблем
Усатенко О.В., асистент кафедри обліку та аудиту
Національний гірничий університет, м. Дніпропетровськ

Одним із засобів моделювання екологічних проблем є використання теорії зовнішнього ефекту, що застосовує різні перспективи з метою аналізу джерела збою на ринку. Замість визначення ринку як якості екології або зниження забруднень, цей підхід визначає ринок як товар, виробництво або споживання якого породжує збиток для навколишнього середовища поза угодою на ринку. Любою подібний результат, що виступає зовнішнім стосовно ринку й визначається відповідним терміном: «externality» (екстерналії). «Екстерналії - це зовнішні ефекти (або наслідки) економічної діяльності, які позитивно або негативно (частіше) впливають на суб'єкти цієї діяльності» [2, с. 165].

За словами А. Ендрес «зовнішній ефект міститься в тому, що ситуація користі (для фірм - ситуація прибутку) для індивіда безпосередньо, тобто без ринкового механізму, залежить від діяльності, контрольованої іншим індивідом. На підставі цього можна встановити, що життєвий світ кожного окремого індивіда містить серію «зовнішніх ефектів» [3, с. 22].

Ціна є найважливішим механізмом у ринковому процесі. Рівноважна ціна пов'язана із граничною корисністю товару, що їй відводять споживачі, і граничними витратами, які зазнають виробники. У звичайних умовах ця теорія прогнозує досить точно реальне положення на ринку. Але є приклади, коли ціні не вдається «охопити» всі корисні властивостей і витрати, пов'язані з операціями на ринку. Збої на ринку, подібні цим, мають місце, коли третя сторона є під впливом виробництва або споживання товару. Такий ефект із включенням третьої сторони називається зовнішнім ефектом. Якщо зовнішній вплив стає джерелом витрат для третьої сторони, то це негативний зовнішній ефект. Якщо ж зовнішній вплив створює блага для третьої сторони, то мова йде про позитивний зовнішній ефект.

Зовнішній ефект впливає на дуже широкий сегмент суспільства, і, якщо його прояви характеризуються відсутністю конкуренції у використанні й відсутності права виняткового доступу, то цей зовнішній ефект уже сам по собі є товаром загального споживання. Якщо ж наслідки впливу зовнішнього аспекту відчуються набагато більш вузькою групою людей або окремих фірм, то ці впливи мають більше підстав бути моделлю справді зовнішнього ефекту.

Джерело проблеми товарів загального користування й зовнішніх аспектів на приватних ринках лежить у невстановлених правах власності.

Право власності є сукупністю законних обґрунтованих вимог на володіння (розпорядження) тим або іншим товаром або ресурсом, а також можливість передавати право власності іншим особам шляхом продажу. Ці права, обмежуються, як правило, чинними законами або традиціями даної країни. У контексті екологічних товарів залишається неясним, хто є правоутримувачем водних ресурсів або повітря. Наприклад, чи володіють плавці правом на чисту воду або ж нафтоочишувальні компанії мають право її забруднювати? Чи мають люди дихати чистим повітрям, а фірми-забруднювачі - забруднювати його? Як немає чітких відповідей на ці питання, так немає й певного ринкового механізму розв'язання екологічних проблем. І виходить, що права власності є вирішальними й найважливішими факторами здорового функціонування ринкової системи. За джерелом [1, с.100] «Власність - це об'єктивно реальні взаємини людей із приводу їхнього різного ставлення до умов власного існування. Власність - історично сформовані економічні відносини, де юридична форма й правовий мотив - тільки вираження економічного змісту». У реальних умовах, як підкреслив Р. Соасе, тільки визначення прав власності здатне забезпечити ефективне розв'язання проблеми, навіть при наявності того або іншого зовнішнього ефекту [4].

Ідеї Соасе відносно прав власності і їхнє пряме відношення до проблеми зовнішніх ефектів мають настільки важливе значення, що вони мають форму «Теорема Соасе». Основою своїх аргументів ця теорема вважає, що належне встановлення прав власності для кожного з товарів, навіть за наявності тих або інших зовнішніх ефектів, уможливить дві залучені сторони дійти згоди, при цьому є можливість домогтися ефективного розв'язання проблеми, незалежно від того, який зі сторін передаються ці права. Є два важливих моменти:

- попередній результат можливий при допущенні про угоди, які можна назвати даровими, тобто нічого не вартими;
- результат побічно припускає, що збиток, пов'язаний із зовнішнім тлом, піддається дослідженню й виміру.

Модель, запропонована Coase, дає надзвичайно потужний результат, і вона робить особливий наголос на значимості прав власності в ринкових процесах, поза залежністю від того, який із цих сторін ці права передані.

Проблеми на ринку існують не тільки за повної відсутності прав власності. Якщо права власності існують але слабо обкреслені, то результат виявиться неефективним. Сюди належить й приклад з ресурсами загальної власності. Це ще одне джерело збою в роботі ринку й зовнішнього тла. До ресурсів спільної власності належать ті, для яких право власності ділиться на пайових початках усередині якої-небудь групи осіб.

Провали ринку в охороні навколишнього природного середовища означають необхідність реалізації екологічної політики держави, спрямованої на істотну корекцію визначених ринкових збоїв. Один зі шляхів реалізації цього на практиці - передача прав власності. На практиці уряду довелося б активно втручатися в процеси, щоб права власності стояли на першому місці. Із цим пов'язане й примусове встановлення обмежень на реалізацію цих прав в інтересах суспільства.

Можна навести безліч прикладів неефективності державної політики, у тому числі в країнах з розвиненою ринковою економікою. Це й непослідовна реформа прав власності, і недоліки в управлінні, контролі, аудіті й моніторингу навколишнього середовища, і надання субсидій на енергію й воду для зрошення. Проте, роль держави в охороні навколишнього природного середовища велика й буде наростати й надалі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Киреев Н.Г., Киреева Н.В. Экономика и природная среда. – М.: Агар, 1999. – С. 100.
2. Шостак Л.Б. Регулирование экономического роста в условиях природно-ресурсных ограничений / Под ред. Б.М. Данилишина. — К.: СОПС Украины НАН Украины, 1998. — 320 с.
3. Ендрес Альфред. Економіка навколишнього середовища / Пер. з нім. С.І. Дорогунцов, Б.М. Данилишин. – К.: Либідь, 1995. – С.22.
4. Coase R. The Problem of Social Cost //Journal of Law and Economics. — 1960, vol. 3. — P. 1–44.